

Кулішов Володимир Сергійович,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
методики професійної освіти та соціально-гуманітарних дисциплін
Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти
ДЗВО УМО НАПН України*

ІНТЕГРАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗП(ПТ)О: ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ

Нинішні процеси реформування системи професійної (професійно-технічної) освіти тісно пов'язані з пошуком нових способів організації освітнього процесу, підвищенням ефективності підготовки кваліфікованих робітників, оптимізацією професійно-теоретичної і професійно-практичної підготовки. Одним із способів вирішення цих проблем є активне впровадження інтегрованого навчання у освітній процес ЗП(ПТ)О.

Питання про здійснення інтеграції в педагогічному процесі виникло в той період, коли знання, що збиралися і узагальнювалися філософією, перестали вкладатися в рамки однієї науки, і в результаті з філософії стали виділятися самостійні галузі знань. У різні часи проблема інтеграції в освіті була предметом уваги багатьох видатних учених-педагогів.

Я.А. Коменський, філософ-гуманіст, громадський діяч, одним з перших спробував привести в систему об'єктивні закономірності виховання і навчання, вирішити питання, на які не змогла дати відповіді педагогіка. Він вважав, що для формування системи знань важливо послідовно встановлювати зв'язки між навчальними предметами та закликав збагачувати свідомість учня, знайомлячи його з предметами і явищами чуттєво сприйманого світу. Відповідно до теорії еволюції Я.А. Коменського, в природі, а отже в навчанні та вихованні, не може бути стрибків. Він бачив перспективною освіту, при якій учню надається цілісна картина світу. Не втратили актуальності думки і Д. Локка про доцільність наповнення змісту одного предмета фактами інших.

Одну з перших спроб обґрунтувати необхідність інтеграції в освіті було зроблено німецьким філософом, психологом та педагогом І.Ф. Гербартом. Він

виділяв чотири ступені в навчанні: ясність, асоціація, система і метод. Якщо перші два ступені за І.Ф. Гербартом були спрямовані на отримання знання, то дві останні були покликані привести у зв'язок те, що було засвоєно раніше і «скласти своєрідний місток для оволодіння новими знаннями». І.Ф. Гербарт відзначав, що «область розумового середовища» проявляється у здатності відтворити раніше засвоєні знання у поєднанні з тими, які засвоюються в даний момент [4].

Відомий педагог К.Д. Ушинський, який сприяв проведенню суттєвих перетворень в організації та змісті виховання і навчання, дав найбільш повне психолого-педагогічне обґрунтування дидактичної значущості зв'язків між досліджуваними предметами і явищами. У своїй книзі «Людина як предмет виховання» він виводить їх з різних асоціативних зв'язків, що відображають об'єктивні взаємозв'язки предметів і явищ реального світу. У теорії К.Д. Ушинського ідея міжпредметних зв'язків виступала як частина більш загальної проблеми системності навчання. Він підкреслював, наскільки важливо приводити знання в систему по мірі їх накопичення, так як зв'язок між поняттями та їх розвиток в загальній системі предметів веде до розширення і поглиблення знань учня, і до кінця навчання вони перетворюються в цілісну світоглядну систему. Також К.Д. Ушинський справедливо вважав, що знання та ідеї, які повідомляються будь-якими науками, повинні органічно об'єднуватися у світлий і, по можливості, широкий погляд на світ та життя взагалі [3].

Отже, вчені-педагоги XVII-XIX ст. бачили інтеграцію в освіті як необхідність, що проявилася в бажанні відобразити взаємозв'язок реального світу в навчальному процесі, поєднати предмети, які вивчаються, і явища в єдиний нерозривний ланцюг, що, в свою чергу, повинно було забезпечити гармонійний розвиток особистості.

Аналіз змісту навчальних програм початку XX століття дає змогу простежити тенденцію до повної ліквідації предметної системи та запровадження в освітньому процесі міжпредметних зв'язків. З цією метою встановлено діалектичний зв'язок між окремими галузями знань, навчанням та

життям. В освітній діяльності цього періоду інтегрований підхід інтерпретовано досить широким спектром педагогічних систем, до більш ранніх з яких можна віднести концепцію трудової школи. Її в сучасному сенсі вперше обґрунтував Й.Г. Песталоцці, проте великий вплив на розвиток трудової школи зробив відомий американський вчений-теоретик Д. Дьюї.

Сьогодні багато педагогів-дослідників вважають Д. Дьюї основоположником міжпредметної інтеграції та ідеологом педоцентричної теорії і методики навчання, який вперше сформулював принцип антропоцентризму інтеграції. Він писав: «Нині розпочинається зміна в справі нашої освіти, що полягає в переміщенні центру тяжіння. Це – зміна, революція, подібна тій, яку виробив Коперник, коли астрологічний центр був переміщений із землі на сонце. У даному випадку учень стає сонцем, довкола якого обертаються засоби освіти, він – центр, довкола якого вони організовуються». Таким чином, була сформульована актуальна для того часу ідея міжпредметної інтеграції (трудова школа) – перетворення учня на суб'єкта інтеграційних процесів в освіті. Трудова школа в центрі освіти ставила інтереси особистості, розвиток світогляду [4].

Проблемно-комплексна основа побудови системи освіти, започаткована Д. Дьюї, знайшла продовження в педагогічній діяльності С.Т.Шацького та М.М. Рубінштейна, адже перші роки існування радянської школи довели, що трудова діяльність учнів стала невід'ємною частиною навчання, потрібною була фізична праця, яка була спрямована на відновлення зруйнованого господарства. Навчальні програми, що створювались в цей період мали комплексний характер. Предметні знання з різних областей об'єднувались навколо великих комплексних тем. В темах виділялися три розділи знань – Природа, Суспільство, Праця. Відповідно до цих розділів і формувались навчальні програми.

Комплексний підхід припускав інтеграцію знань з різних наукових областей довкола якоїсь загальної проблеми. Це була одна із перших практичних спроб організації освітнього процесу на міждисциплінарній основі.

До 1920 року у вітчизняній педагогіці існував практично один дидактичний принцип – наочність (предметоцентризм). Починаючи з 1920 року, в Україні, згідно з існуючою тоді ідеологією, були спроби відкинути принцип наочності, як буржуазний, і ввести нову систему викладання комплексність (інтегрованість). Проте у 30-х роках рішенням «Про початкову і середню школу» педагогічна діяльність на основі технології проєктів була припинена через його недосконалість та нерезультативність, що і стало перемогою педагогічного традиціоналізму. Комплексність (інтегрованість) не зникла остаточно, у зв'язку з бурхливим розвитком науки, вона входить всередину наочності і вільно або мимоволі виявляється. На цій основі виникають нові області знання: генетика, біохімія, біофізика та інші.

Після 1931 року навчання повертається до традиційної предметної основи. Як наслідок, інтеграція «витіснилася» у систему позаурочної роботи: діяльність гуртків, технічних та юнатських станцій [1; 2].

Після опублікування закону «Про підсилення зв'язку школи з життям і подальший розвиток системи народної освіти» у кінці 50-х років минулого століття розпочався новий етап запровадження інтеграційних процесів у закладах освіти. Інтегроване навчання в 60-х роках ХХ століття було спрямоване на об'єднання шкільної предметної освіти з виробничим навчанням.

Спрямованість інтеграційних процесів у цей період націлена на організацію цілісної навчальної діяльності, доповнення та поглиблення існуючих знань, надання їм нових функціональних значень і напрямків, тобто інтеграція є засобом розвитку наочності в нових галузях наук.

Поняття інтеграції як одного з принципів дидактики суттєво змінило педагогічне мислення, це явище поступово трансформується і стає основним. Розглядаючи з філософської точки зору це явище, як явище взаємозв'язку форми і змісту, варто відмітити, що утворилася суперечність між формою і вкладеним в нього новим змістом. В якості форми в даному випадку виступають міждисциплінарні зв'язки, а новим змістом є принцип дидактики, і

ця суперечність привела до виникнення більш об'ємної форми навчання – інтеграції, яка включає в себе не одну, а декілька дій, які можуть проявлятися як послідовно, так і спільно, з органічним включенням в цей процес міжпредметних зв'язків [1].

У другій половині ХХ століття суттєвий вплив на запровадження в освітньому процесі міжпредметних зв'язків був здійснений завдяки працям І.П. Павлова про взаємодію I і II сигнальних систем. Дослідження Л.В. Виготського, А.Р. Лурія, А.В. Запорожця, П.Я. Гальперіна, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, О.М. Леонтєва безпосередньо стосувалися питань ролі інтеграції у засвоєнні знань, формуванні умінь та навичок.

Досягнення психологічної науки мали позитивний вплив на інтеграційні процеси в 70-ті роки минулого століття і спрямували останні в бік змістовних, системних відношень між навчальними предметами. Для 70 – 80-х рр. характерними стали дослідження, що стосуються уточнення змісту термінів «міжпредметні зв'язки» та «інтеграція», конкретизація їх категоріально-понятійного апарату та визначення педагогічних понять «міжпредметні зв'язки» й «інтеграція» як самодостатніх дидактичних одиниць [5, с. 74–75].

Інтеграційні процеси в освіті кінця ХХ століття представлені як принцип взаємозв'язку загальноосвітньої та професійної підготовки (А. Беляєва, В. Безрукава, М. Берулава, М. Махмутов) та як міждисциплінарний підхід (Е. Велихов, В. Зінченко). Питанням взаємозв'язку гуманітаризації та інтеграції загальної освіти займалися В. Розумовський та Л. Тарасов. Велика увага досліджень цього часу приділялася різноманітним аспектам формування інтегрованих курсів (О. Косенко, Ж. Ольховська, І. Курчатина, М. Лукашенко, А. Назаретян) [1].

Проблема створення інтегрованих курсів виявилась досить актуальною, в зв'язку з чим виникла гостра необхідність в розробці відповідної теорії, що успішно була реалізована Я. Собко. Відповідно до зазначеної теорії, виділялася самостійна галузь педагогіки – дидактика інтегрованих курсів, структура якої

складалася з загальної дидактики інтегрованих курсів та окремих дидактик вивчення конкретних інтегрованих курсів.

Отже, вчені-педагоги цього періоду пов'язували інтеграцію із змістовною зміною процесу навчання. Вони виявляли залежності знань від змісту, побудови навчального матеріалу, структури уроку, робили спроби зміни існуючих освітніх стандартів і створення нових навчальних програм. До кінця ХХ ст. зусиллями вчених-педагогів була створена досить струнка система поглядів і уявлень, які розкривають поняття інтеграції в освітньому процесі ЗП(ПТ)О.

Список використаної літератури

1. Білик Р.М. Реалізація інтегрованих процесів у системі професійної підготовки вчителів технологій. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія: Педагогічна.* 2014. Вип. 20. С. 246–249.

2. Рудницька Н., Тарнавська Н. Дидактична суть інтеграції та способи її реалізації в процесі навчання математики в закладі дошкільної освіти та початковій школі. *Молодь і ринок.* 2018, № 7 (162). С. 46–51.

3. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания: опыт педагогической антропологии. М.: ФАИР-ПРЕСС, 2004. 576 с.

4. Формування змісту професійного навчання кваліфікованих робітників з інтегрованих професій: методичний посібник / П.Г.Лузан, Ю.І.Кравець, Т.В. Пятничук. К.: Інститут ПТО НАПН України, 2012. 136с.

5. Чернецька Т.І. Сучасний урок: теорія і практика моделювання: навч. посібник. К.: ТОВ «Прайдрук», 2011. 352 с.